

dimitrij
ŠOSTAKOVIČ
- klavirski opus

barbara bego

Prvo objavljeno Šostakovičevo djelo za klavir bila su *Tri fantastična plesa*, op. 5 iz 1925. godine – ciklus minijatura, koje odlikuje čistoća homofono-harmonijske fakture. Značajnija jednostavačna *Sonata za klavir*, op. 12, napisana slijedeće godine ne sliči skrjabinskim jednostavačnim shemama, bliža je crtežu Prokofjevleve *Treće sonate*, a zapravo najviše nalikuje formi simfonijskih finala u samoga Šostakoviča. Naime, obrazac finala *Prve simfonije* postaje modelom – pokretljivo otvaranje forme, zatim glazba polaganog pulsa u sredini kompozicije, te povratak pokretljivosti u reprizi. Tako i *Sonata*, čija je forma krojena vrlo stabilno, počinje s *allegrom*, glazbom ‘eksplozivnog’ tonusa, kojom i završava, samo što u reprizi dinamika raste postepeno, dok centar kompozicije zauzima *lento*, meditativna glazba. Nemoguće je negirati prokofjevsko podrijetlo početne teme – doslovno prenesen prvi motiv njegove *Treće sonate*, iako se uočava i utjecaj Stravinskog u završnom *Moderatu*. Ova šarolikost materijala tvori dramaturgiju djela, daje životnost glazbi. *Sonata* je pisana polifonijski, čak su i fragmenti akorda izgrađeni na osnovi polifonijske logike ili ‘polifonija slojeva’, a tematski materijal tijesno je povezan s klavirskim slogom i pripada novom pijanizmu 20-ih godina 20. stoljeća usporedo s Bartokom ili Hindemitom.

Klavirska djela 1930-ih godina čine prijelaz od jednoglasja, ekscentrizma i strogosti k visokoj duhovnosti, humanizmu i lirici. S obzirom na izuzetan i originalan talent Šostakoviča, prijelaz k elastičnosti i punoći zbiva se kroz parodiju. U *Preludijima*, op. 34, Šostakovič je pronašao stilsku gipkost, prevladavaju homofoni sklad pisma i plesni karakter. Skladatelj postepeno formira svoj osebujni klavirski zvuk.

Slijedećih deset godina Šostakovič ništa ne sklada za klavir, no klavir je prisutan u *Petoj* i *Sedmoj simfoniji*, te u *Kvintetu* u kojem ima glavnu ulogu. U proljeće 1943. godine Šostakovič završava *Drugu klavirsku sonatu*, op. 61 posvećenu njegovom profesoru klavira L. V. Nikolajevu. U prvoj temi *Prvog stavka*, Šostakovič ozbiljno i s boli ‘prepričava’ glazbene misli koje su u

ranijem dijelu iz spomenutog prijelaznog razdoblja *Koncert za klavir, trubu solo i gudači orkestar* bile predmetom parodije. Kretanje po trozvucima, punktirani ritam ‘appassionatnog’ podrijetla, dvoglasna linearna faktura harmonijskog tipa odražavaju heroizam i patnju prve teme. Druga tema *Sonate*, izrazito kontrastna, u zavadi je s prvom temom; to je drečava glazba u ritmu marša. Tema *fortissimo* u trećoj oktavi i ravnomjerni akordi u prvoj – marš najeзде, koji se zviždeći iznenada nadvio. U reprizi teme stoje jedna protiv druge u zastrašujuće žestokoj borbi – sačuvanost tema je potpuna: tonalitet, ritmika, faktura. Kontrapunkt je polje ognjenog sukoba nepokorenih snaga – sve to odražava stvarnost opsade Staljingrada 1942. godine. Osobito nas osvaja ljepotom *Finale* sonate iznesen kroz temu s varijacijom sastavljenom od niza izražajnih motiva. *Druga klavirska sonata* je postala sintezom njegovog klavirskog opusa u sadržajnom i formalno-stilskom planu. U sadržajnom smislu epika se izražava u borbi pravednog i zločina ratne epohe, psihološki – ocrtana je patnja i duhovna postojanost kao odgovor na rat, nemir i bol. Stilski, Šostakovič je u bogatstvu klavirskog sloga ujedinio tankočutnost svog linearno-polifonijskog pisma i homofoniju i ova *Sonata* predstavlja jedan od vrhunaca njegovog klavirskog stvaralaštva.

Drugi vrhunac Šostakovičevog klavirskog stvaralaštva nesumnjivo čine *24 preludija i fuga*, op. 87., a veza s *Dobro ugođenim klavirom* Johanna Sebastiana Bacha je posve ‘javna’. Naime, Šostakovič je pozvan da bude članom žirija međunarodnog klavirskog natjecanja u čast 200. godišnjice smrti Bacha i tu se on zainteresirao za to Bachovo remek-djelo pa on u svega pet mjeseci, 1950./1951. godine sklada svoje *Preludije i fuge*. Iako je Šostakovič *Preludije i fuge* smatrao zbornikom koji povezuje tek zajednička ideja, kompozicijska rješenja: početak, točka zlatne sredine i grandiozni finalni broj, kao tri najvažnija sadržajna momenta, govore ipak u prilog ciklusa. Oko ove tri točke, stvarajući sadržajna i stilsko polja, grupira se glazba pojedinih *Preludija i fuga*.